

O D M E V I D N A ...

Milko Matičetov

HOJA PO NEVARNEM ROBU PROFANACIJE

Nemški risar in pesnik Wilhelm Busch (1832–1908), protestant, je seveda poznal Lutrovo enačenje *Legende = Lügende* in se včasih poigral – v podobi in besedi – s kako krščansko legendo. Zaradi blagega humorja so njegovi ilustrirani polemično-satirični verzi, čeprav naperjeni v bistvu proti katoliški cerkvi, tudi sto in več let po nastanku še zmerom privlačno berilo, kakor pravi nemška kritika o legendah tipa »Der heil. Antonius von Padua« (1870).

S strani naših zanamcev pa radijska igra »Srčevje (!) svetega Andreja« (Sodobnost 47, 1–2, 91–114) najbrž ne bo deležna podobne sodbe. Ta ali ona mikavna ljudska snov (Lepa Vida, Pegam in Lambergar, Kralj Matjaž, Galjot, Desetnica itn.) je bila že deležna literarne obdelave, nekatere celo več kot enkrat. Pri takih poskusnih predelavah/»izboljšavah« pa ljudsko izročilo marsikdaj utрпи škodo, »potegne kratko«, ostane kakorkoli prizadeto, ponižano ipd. Poglejmo, kako je s tokratnim zgledom.

Izhodišče Fritzovi najnovejši predelavi je pesem iz Štreklja I št. 582, v zapisu M. Ravnikarja Poženčana. »Osrčje« – kakor vseskozi beremo v izvorniku (v predelavi nikoli!) – po SSKJ pomeni »predel prsnega koša pod srcem« itn., nikakor pa ne to, kar je Ervin Fritz položil v usta Jezusu in dvema apostoloma: »...spotakljiva stvar? ... Sramežljivost nam brani imenovati jo, rekli (ji) bomo ... srčevje«. Ta sramežljivost je narejena, saj je zadosti jasno nakazano, za kaj gre: »Ud... z glavico rdečo kot turški fes«; z domačimi evfemizmi bi mu lahko rekli »žila«, »kita«, »tretja noga«, (moško) »premoženje« ipd., v mednarodnem jeziku anatomije »penis«. Naslov igre bi se moral torej glasiti pravzaprav PENIS SVETEGA ANDREJA! Taka rešitev, po vsem povedanem in še po marsičem »poskočnem«, kar so iz zraka in s tal spremljali in se med sabo dopadljivo obveščali nebeški voyeurji-angelci, bi bila sama na sebi popolnoma logična, vendar jo je – kot preveč provokativno – moral zavreči; iz zadrege si je pomagal z neobstoječo besedo lastnega izuma, *srčevje*, ki pa spet ni brez napake: glasovno je preblizu srcu.

Med pisanjem igre o »Srčevju« si je avtor vzel za odskočno desko najstarejšo od treh verzij slovenske legendarne pravljice o dvakrat rojenem sv. Andreju. Srečal jo je in se ob nji ustavil bržkone v enem od obeh natisov Štrekljevih SNP (1897¹, 1980²). Dveh Matičinih objav v SLPI (1970¹, 1997²), kjer je ista pesem ponatisnjena na str. 284, najbrž ni poznal. Škoda: z branjem sklepne opombe na dnu tipa št. 49 bi bil namreč laže obrzdal tudi svojega divjega Pegaza, da mu ne bi zbezljal ob nepravšnjem času.

Pri pojmovnem in besednem igrakanju s *srčevjem je Fritz hudo okrnil tudi samo jedro fabule (Štrekljev naslov za to pesem se v celoti vendar glasi: »Sv. Andrej *drugič rojen*«!); korenike fabule se napajajo pri sokovih iz anti-ke in morda segajo še globlje – v stari faraonski Egipt. Eden poglavitnih motivov naše legendarne pravljice je namreč partenogenetsko spočetje. (Prisrčno, čeprav »heretično« ljudsko verzijo tega motiva smo poslušali, v Gabrijelčičevi priredbi, celo na Prešernovi proslavi v CD 7. 2. 99: »...en grozdek vinarski. /Marija ga pokusila./ je znosila Jezusa«; nav. po spominu).

Noče mi v glavo, kako je mogoče tako neodgovorno šariti po ustnem izročilu. Če je g. Fritz svojo »Jerico« (ime ji je izbral kar on sam!) spremenil v kurbo, potlej bo treba razglasiti za kurbo tudi Lepo Vido! Absurd? Voda na mlin trditvam prof. goriške bogoslovnice Antona Mahničiča? Ko je le-ta rohnel (RK I 358) mdr. nad Trdinovo »versko bajko« št. 37 (LZ I 357, brez naslova) in jo štel za »pohujšljivo«, antida ni vedel, da je samo dve uri hoje južno od njegove rojstne vasi Kobdilj v noči iz starega leta v novo donela druga varianta pesmi o sv. Andreju. Pel jo je zbor tomajskih kolednikov in eden od njih (Tone Mrcina, 1849–1936) nam je 1935. v Koprivi sporočil njeno besedilo – z napevom vred. V sklepu te kraške obredne pesmi je pribito, da je bila mlada Andrejeva druga mati *čista deklica*. Tolminec Simon Rutar pa je prvi nakazal, ob Valjavčevi gorenjski verziji (SG 4,73), mogoče paralele tudi v nekrščanskem svetu, npr. okoli iranskega Zaratustre.

Ko je Ervin Fritz snoval »Srčevje«, mu je plavala pred očmi ena sama pripovedna pesem. Le-ta spada v posebno družino-skupino pripovedi, ki ima na mednarodnem seznamu pravljličnih tipov AT (= Aarne Thompson, *The Types of the Folktale*. Helsinki 1961) predal/dosje s svojo lastno številko – AT 788: »The Man who was Burned up and Lived again«. Po golem naključju je v istem letu 1961 v Ljubljani izšla monografska študija, posvečena prav temu pravljličnemu tipu: »Sežgani in prerojeni človek« (Dela 2. r. SAZU 15, ISN 4), z obdelavo vseh njegovih variant, 67 po številu. Prostorsko prihajajo malone iz vse Evrope, saj so razsejane od Irske in Pribaltika na severu pa do velikih mediteranskih otokov na jugu (Sardinija, Sicilija, Kreta). Skupaj s tem, kar se je nateklo v zadnjih štirih desetletjih in zdaj čaka le na polnoveljavno vključitev v novo panoramsko podobo AT 788, se skupno število starih in novih variant že bliža stotici; tretjina med njimi je slovenskih.

E. Fritz si je za zvezdo vodnico svoje tokratne literarne obdelave izbral, kot smo že povedali, besedilo iz Štrekljevih SNP. Licentia poetica daje avtorju precejšnjo prostost; nobenih »lisis« ni, ki bi mu vezale roke in nihče ga ne sili držati se predloge kot pijanec plota. Vendar bi od njega le smeli pričakovati malce več spoštovanja do duhá zgodbe AT 788, ki se je bogve po kakšnih naključjih prav tu pri nas na Slovenskem v prvi polovici 19. stoletja izluščila iz teme stoletij in nam prinesla pravadno, skrivnostno sporočilo; to ni prišlo v naš čas vklesano v živo skalo ali v premakljiv kamen, vrezano na kovinske ploščice, v pečeno glino ali na kost, vžgano v les, naslikano v živopisnih hieroglifih, naneseo z obstojno barvo na povoj mumije, pisano s kakršnokoli pisavo na kožo, brezovo lubje, na najbolj nenavadne porabne ali obredne predmete, pač pa ljubeče, skrbno zaupano čudovitemu, samo navidezno nezanesljivemu, v resnici pa najvarnejšemu, najodpornejšemu načinu za prenašanje žive besede iz roda v rod: od ust do ušesa. Prav zato si ustno izročilo, mitično-»zgodovinsko«-umetniško, naj si bo v vezani ali nevezani besedi, od vsakega kulturnega človeka, od literatov prav posebej, zasluži še dodatno mero spoštovanja, ne pa norčevanja ali celo objestne hoje po nevarnem robu profanacije.

Prošnja naročnikom

Tudi pri Sodobnosti smo se znašli tam, kamor nismo želeli priti: DZS, vsa povojna leta naša založnica, se je namreč dokončno in v celoti organizirala kot delniška družba. Tako so se zožile tudi materialne možnosti naše revije, ki se v morebitnih denarnih težavah ne more več zanašati na razumevanje sicer vsa ta desetletja v vsakem pogledu razumevajoče založnice. Državna subvencija ostaja, vendar pa je ena od nezanemarljivih postavk pri naših skupnih prihodkih tudi naročnina. Zato prosimo vse naše naročnice in naročnike, dosedanje in (bodimo optimisti) tudi prihodnje, da naročnino sproti poravnate. Kot je zapisano v kolofonu, imate pri njenem zaračunavanju 20% popusta.

Glede na tiskarniške in druge stroške je naročnina, kljub minimalnim avtorskim honorarjem, že blizu simbolike, vendar tako rekoč do zadnjega tolarja vračunana v naše poslovanje.

Vsi marsikdaj in marsikaj pozabimo, zlasti majhne stvari, takšna je tudi naročnina na Sodobnost, vendar za nas nepogrešljiva. Ustrezne položnice dobivate po pošti...

Priporočamo se in računamo na vaše razumevanje.

Uredništvo in uprava Sodobnosti